

Hans Järta

*Tal af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Præses Herr
Hans Järta f. d. landshöfding, tillf. chef för Kongl.
Riksarkivet, kommendör af Kongl. Nordstjerne-orden,
en af de aderton i Svenska Akademien hållet den 31 mars
1839 på hundra år-dagen efter Akademiens instiftelse*

P. A. Norstedt et söner. Stockholm. 1843.

[– Läs mer om verket här](#)

Det avbildade exemplaret tillhör Uppsala universitetsbibliotek.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Uppsala universitetsbibliotek och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:

<https://lb.se/författare/JärtaH/titlar/TalAfKonglVetenskaps/faksimil?om-boken>

Permanent länk (URN):

<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2114012-faksimil>

Upsala Univ. Bibliotek

Svensk.

Acta.

Stockholm, Vetenskapsakademien.

Præsidietal. Vol. 17. 1832-1850.

T A L

AF

Kongl. Vetenskaps-Akademimens Præses

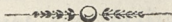
HERR HANS JÄRTA

F. D. LANDSHÖFDING, TILLF. CHEF FÖR KONGL. RIKS-
ARKIVET, KOMMENDÖR AF KONGL. NORDSTJERNE-ORDEN,
EN AF DE ADERTON I SVENSKA AKADEMIEN

hållet den 31 Mars 1839

PÅ

hundra de års-dagen efter Akademiens instiftelse.

STOCKHOLM, 1843.

P. A. NORSTEDT ET SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

743

42

Kongl. Vetenskaps-Akademien
Priser

HERR HANS JÄRTA

F. D. Landsbeting, tillf. chef för kongl. riks-
arkivet, kommandör af kongl. nordstjärne-orden,
en af de aderton i svenska akademien

håller den 31 Mars 1839

41

hållande för dagen efter Akademien inställas

— 1839 —

STOCKHOLM 1813.

P. A. NORSTEDT ET SÖNER,

Kongl. Hoftryckare.

Högborne Furste!

Sveriges och Norriges Kronprins!

Mine Herrar!

För etthundra år sedan förenade sig sex enskilde män att i Sveriges hufvudstad bilda ett vetenskapligt Samfund. Ingen af dem hade då ännu nått den *högre* betydlighet i staten eller hos allmänheten af sina landsmän det *stadgade* lärdomsrykte, som kunde främja detta deras företag. Deruti införde dem en liflig fosterlandskärlek; den bestämde ock det mål, hvilket de sig föresatte. Medelst odling och utspridande af flerahanda kunskaper, som skulle i det allmänna lifvet blifva fruktbärande, ville de gagna, ej endast samtida medborgare, utan äfven *efterkommande*. Men för ett sådant värf voro deras krafter dels föga pröfvade, dels otillräckliga; på fyllestgörande bistånd af andras kunde de ej genast med ofelbar visshet sig förlita. De beträdde ock derföre varligen och blygsamt sin bana, samt föresågo väl icke, då de beslöto stiftelsen af denna Akademi, hela vidden af dess framtida verksamhet eller den höjd af oförgänglig ära, hvar till de sjelfve, deras medarbetare och efterföljare skulle upplyfta henne. Säkerligen anade de icke att, efter ett sekels förlopp, skulle hon, beskyddad af en bragdrik och högsinnad Monark, äga i hans vetenskapsälskande Son och Thronföl-

jare den förste bland sina ledamöter; — skulle åminnelsen af det anspråkslösa förbundet komma att offentlig firas, såsom nu, inför ett af Svenska folkets vördnad, tacksamma kärlek och sköna förhoppningar hylladt Konungahus; inför en talrik samling af statens främsta män, af dess flerfaldiga angelägenheters vårdare, samt af andra ädla, insigtsfulla och bildade medborgare; inför ledamöter af lärda och vittra, henne lyckönskande Samfund; inför fremlingar, hvilke skatta, såsom en gemensam hela mensklighetens egendomsförkofran, frukterna af hvarje särskilt folks vetenskapliga odling.

Någon värtalighetens ståt kräfver ej denna minnesfest; medgifver den icke heller. Det är ej i dagens fulla ljus som, till hågkomst af dess gryning, skimrande lusteldar må tändas. En enkel framställning af vår Vetenskaps-Akademis ursprung, utbildning och verkningar skulle värdigast ådagalägga vår erkänsla för det ädla nit, som stiftat henne, som vidare, under ett århundrade; vårdat och förstärkt hennes förmåga samt, efter vetenskapernas stigande fordringar, utvidgat hennes bemödanden att gagna; skulle ock kraftigast till fullföljd deraf mana det nu lefvande släktet och de kommande.

Men till sin ordförande vid detta högtidliga tillfälle har Akademien valt en ledamot, som beklagligen saknar de kunskaper, på hvilka en sådan framställning förnämligast borde vara grundad. Han må dock icke undandraga sig att med ett försök dertill, ehuru ofullständigt det måste blifva, fullgöra, efter sin förmåga, den pligt, som Akademiens förtroende honom ålagt.

Ibland medlen, att fortdrifva frambringandet förädlingen och utbytena af sinligt njutbara ting, yrka national-ekonomer en väl beräknad fördelning af menniskoarbetet. Äfven inom tankens värld blef den ett villkor för alstringens ymnighet, mångfald och omlopp. Vetandet måste söndras för att kunna skjuta upp och utbreda sig i ständig tillväxt; snillets ljus, liksom solens, klyfvas för att kunna uppenbara sig i en skiftande rikedom af färger. Men till förstörelse leder obegränsad splittring. Derföre, när ett folks själsodling hunnit i mångsidig utsträckning derhän, att den påkallat sammanhållning, hafva för detta ändamål knutits föreningar af vetenskapernas eller af vitterhetens och de sköna konsternas idkare, som hvar och en, under omsorgsfull ans af sin valda gren, böjt den intill de andra likartade omkring en gemensam stam, från hvilken näringsaftnen fördelar sig till dem alla.

Tidigt företedde Italien, den nyare Europeiska bildningens moderland, sådana föreningar i bredd med de högskolor, som äfven der förr, än annorstädes, blefvo ordnade. Sedermera hafva, under de 3:ne sistförflutna århundraden och det nu varande, ett oräkneligt antal af vetenskapliga, vittra och konstnärliga samfund uppstått, ej endast ibland Europas särskilda folk, utan äfven bland deras afkomlingar i andra verldsdelar. Öfver allt vittnar mängden af dylika anstallter om de oupphörligen växande behofven att till endrätig verksamhet sammanhålla spridda odlingsdrifter.

Uti Sverige bragtes dessa ädla drifter i liflig rörelse genom Konungarne CARL IX:s och GUSTAF II ADOLFS kraftfulla väckelser. Vetenskapliga kunskaper, hämtade från andra folk, som tidigare

kunnat dem förvärfva, kommo nu bland det Svenska i ett alstrande omlopp. Den sålunda förädlade national-bildningen fortgick ock, allt mer och mer utgrenad, under de följande Regeringarne, af hvilka alla den med verksam huldhet främjades. Lärdom blef en makt, ej endast i kyrkan utan ock i staten; den förstärkte bördens hos OXENSTJERNOR, BRAHER, BJELKAR, SPARRAR, BANERER, BONDAR, DELAGARDIER, RÅLAMBER, ROSENHANER, GYLLENSTJERNOR, KURKAR med många flera bland de ättestore. Ur de lägre stånden lyftade den upp, ända till Riks-råds-embetet, en JOHAN SKYTTE, en ADLER-SALVIUS, en BJÖRNKLO, en GRIPENHJELM, en EHRENSTEN, en LINDSKÖLD, en GYLDENSTOLPE, en DALBERG, en WALLENSTEDT, en JACOB GYLLENBORG. Från lärostolarna förflyttades män, som der utmärkt sig, till viktiga embeten, än inom det Kongliga Kansliet, än i Hofrätterna och de förvaltande Kollegierna. Vårt yttersta Thule var ej mer ett af ogenomträngligt mörker omhöljdt land. Ingen kunskapsart, som annorstädes då odlades, blef här okänd eller missaktad. Men i synnerhet var den tidens nordiska anda historisk, och det till öfverdrift. De släkten, hvilka under det sjuttonde århundradet tillkämpade det Svenska namnet hjeltebragdars ära, äflades ock att göra sina förfäder delaktiga deraf, och läto sin ifver, att i vidunderliga sagor uppleta de yfverborna Svears och Göters bedrifter, icke hejdades af något granskande tvifvel. Deras frejdlystnad var icke sjelfvisk; de ville ej i häfderna stå allena. Historiskt blef ock det första vetenskapliga samfund, som i Sverige bildades af annan beskaffenhet, än de egentliga läroinrättningarnas. Denna förstling bland sådana anstalter i vårt fädernesland var det *An-*

tiqvitetes-Collegium, som stiftades af Riks-kansleren Grefve MAGNUS GABRIEL DELAGARDIE, åt hvars, ännu icke nog oväldigt bedömda, minne den rättvisa åtminstone icke kunnat förnekas, att han, till befordrande af vetenskaper och konster samt till understöd och uppmuntringar åt deras idkare, ädelt använde sin makt och en betydlig del af sina rika inkomster. Hans ifrågavarande stiftelse undergick sedermera fleralunda förändringar, men fortlefde, — dock med ojemn verksamhet, — intill dess densamma, efter 120 års förlopp införlivades i den af Konung GUSTAF III ordnade Vitterhets Historie- och Antiqvitetes-Akademien.

Man har utan noggrann undersökning antagit, att det Svenska folkets fredliga yrken och kunskapsodling varit vanvårdade under Konung CARL XII:s krigiska regering. Om oriktigheten af denna föreställning vittna dock, jemte redan kända men ej sällan vanställda förhållanden, flera andra, dem först en skygg statsklohet, sorgfällig att förringa den fallne hjeltekonungens rykte, och derefter en ouppsätlig glömska låtit förblifva dolda i stofthöljda handlingar. Den tid skall dock, förr eller sednare, komma då, utan att bemantla hans öfverdådiga egensinnighet och dess olyckliga följder, klarsynte och rättvise hädforskare skola ställa fram i dagen, ej endast hans förvånande krigarebedrifter, utan äfven hans nitälskan för sitt folks bildning. Den röjer sig uti de befordringar och hedersbevis, hvarmed han uppmuntrade och belönade snillerika, grundligt kunniga och i lärdomsflit ihärdiga män, hvilkas ära, då de öfverlefde honom, blifvit orätt tillägnad *endast* ett följande tidehvarf; — uti hans val af embetsmän och hans uppmärksamhet på den skicklighet, som, i ringare befattningar uppen-

barad, snart af honom användes i de högre; — uti de flerahanda anstalter, hvilka han, för att befordra vetenskaper och konster — jemväl dem som voro från hans älsklingsyrke de mest aflägsna — dels bragte till verkställighet, dels hade i sinnet. Ibland de sistnämnda var äfven inrättningen af en Vetenskaps-Akademi. Ifrån Turkiet gaf han sin föresats derom tillkänna åt den bland de hemmavarande Kongliga Råden, som stod främst i hans förtroende och gunst, — åt den odödlige NICODEMUS TESSIN.

Verkställigheten af denna föresats måste uppskjutas till lugnare dagar, dem likväl den tolfte CARL, ej mer än den tionde och GUSTAF II ADOLF, fick upplefva. Men emellertid blef Konungens afsigt till någon del utförd genom en enskilt förening af några då berömda och ännu berömvärda vetenskapsmän. Verksamast ibland dem var den mångkunnige ERIK BENZELIUS d. y., hvilken, återkommen från en vidsträckt utländsk resa, hade vid 27 års ålder blifvit af CARL XII utnämnd till Upsala Universitets Bibliotekarie. Han bildade der 1710, medan pesten hade afbrutit läroverkets vanliga gång, ett samfund under namn af *Collegium Curiosorum*, hvars första på stället vistande ledamöter voro Professorerna OLOF RUDBECK d. y., HARALD WALLERIUS, JOHAN UPMARK, PEHR ELVIUS, LARS ROBERG samt bröderne JOHAN och GÖRAN WALLERIUS *). De förbundo med sig genom brefvexling den namnkunnige CHRISTOFER PÅLHAMMAR (sedermera POLHEM) samt EMANUEL

*) Om detta vetenskapliga samfund och om dess vidare utbildning må läsas: *Tal om Kongl. Vetenskaps-Societeten i Upsala*, hållet vid Præsidiij nedläggande i Kongl. Vetenskaps-Akademien d. 16 Nov. 1789 af ERIK PROSPERIN; Sthm 1791.

SWEDBERG (sedermera SWEDENBORG) då ännu blott grundlig mathematicus och skarpsinnig naturforskare. Denne sistnämde utgaf, åren 1716, 1717 och 1718, en mestadels på Svenska författad tidskrift under titel af *Dædalus hyperboreus*, hvaruti några frukter af Samfundets arbeten och i synnerhet af PÅLHAMMARS bidrag dertill meddelades allmänheten. Under de sista oroliga åren af CARL XII:s regering synes *Collegii Curiosorum* verksamhet hafva varit förlamad; men den upplifvades åter 1719 af den oförtrutne BENZELIUS. Förstärkt med nya ledamöter började detta *Bokvettsgille* — så kallade det sig nu — att 1720 utgifva *Acta litteraria Sueciæ*, en qvartalsskrift på latinska språket, hvars förnämsta syftsmål var att göra utländningar bekante med Svenska vetenskapsmäns arbeten, dels genom recensioner af dem, som från trycket utkommit, dels genom underrättelser om det nya och nyttiga, som var i verket. År 1726 anmälte Sällskapet hos Kongl. Maj:t sin tillvarelse och sina syften, sina förbindelser med främmande lärda Samfund, i synnerhet med den Franska Vetenskaps-Akademien och den Engelska Royal Society, dessas yttrade önskan att blifva understödde med astronomiska och fysiska observationer från de till norra polen närmare belägna orter, angelägenheten att Sveriges naturalhistoria blefve bearbetad o. s. v. Sällskapet anförde ock huruledes bland Sveriges grannar "jemväl den Ryska nationen, som nyss i anseende till studierna kommit utur ett tjockt mörker, började med allvar dem att uppbruka och, mest delst införskrifvande af lärda mathematicis och physicis, i Petersburg nyligen inrättat en Societatem Scientiarum, hvilkens ledamöter rikligen belönades och allt annat hölles ospardt till ett

”så nyttigt anlagdt verks utförande.” I Rikets då varande belägenhet ansåg likväl Sällskapet sig icke böra begära något understöd af allmänna medel, utan anhöll blott om några, staten icke betungande, förmåner, hvarigenom det kunde vinna förmåga att uppföra ett, för dess verksamhet högst nödigt, astronomiskt observatorium. Sedan Kansli-Kollegium blifvit hört öfver denna underdåniga ansökning, hvilken vittnade om lefvande nit, grundliga kunskaper och vidsträckta åsichter, förklarade väl Kongl. Maj:t (den 28 Juni 1726) sitt nådiga välbehag till Sällskapets bemödanden samt beviljade äfven en och annan bland de begärda förmånerna, men icke den väsendtliga, hvilken, — såsom längre fram skall omtalas, — blef under en sednare, för vetenskaperna mera gynnsam, styrelse tillerkänd *vår* Akademi. I spetsen för den nu rådande ministèren stod Kansli-presidenten Grefve ARVED HORN. Den så sparsamt uppmuntrade Vetenskaps-societeten fann sig behöfva hans mäktiga bistånd samt beslöt derföre, att hos honom anhålla, det han täcktes blifva hennes *Præses Illustris*. Men — vare sig af Rådsherrens stolthet eller af annan orsak — bifallet dröjde flera månader *) och, för

*) Härom säger PROSPERIN, måhända något ironiskt: ”Hela sju månader drogo ut, innan sällskapet hann utverka sig Grefvens samtycke och svar. Ej derföre att någon mindre benägenhet visades å den herrens sida. Han var mera upplyst, än att han skulle hafva föraktat nyttiga kunskaper, och för mycket mon om siu egen ära att ej vilja skydda de verktyg, som skola lemna stora mäns namn till efterverlden. Nej, uppehållet låg uti en otidig blygsamhet hos sjelfva societeten, som lär hafva gjort att man ej vågade genast framträda inför Hans Excellens med en begäran, den man trodde vara förmäten, utan i dess

att då lemnas, ansågs fordra en föregående anmälan i Rådkammaren *). Genast derefter utverkade Grefve HORN Konglig stadfästelse å grundreglorna för detta lärda sällskap, då benämndt *Societas litteraria et Scientiarum*. Under öfverläggningarna om dem inom Societeten hade skiljaktiga meningar sig yppat. Någre ledamöter och deribland BENZELIUS, nu vorden Biskop i Göteborg, föreslogo att Societeten skulle förflyttas till Stockholm eller åtminstone tvenne gånger om året der sammanträda; de fleste åter yrkade af aförda skäl, att hon måtte äfven framgent förblifva i Universitets-staden. Ehuru denna sistnämnda mening var genom den Kongliga fastställelsen af grundreglorna bekräftad, förnyade dock, — redan några månader derefter och vidare 1738, — en medlem af Societeten, MÅRTEN TRIEWALD, det förkastade flyttningsförslaget. Han var en rörlig man, hvilken, enligt LINNÉS vittnesbörd, väl saknade en djupare vetenskaplig grundbildning, men hade under ett längre vistande i England förvärfvat sig insigter i mekanik och fysik samt inhämtat underrättelser om nya uppfinningar, hvilka han, efter hemkomsten till fäderneslandet, sökte att göra der kända och begagnade. Äfven ville han att Vetenskaps-Societeten skulle omedelbarligen inverka i det allmänna närings-

ställe sökte, att, genom tredje man och mycket om-svep, först bana sig vägen till dess hand-sekretärer."

*) Råds-prot. d. 5 Mars 1728. — Den följande dagen anmälte, å Grefve HORNS vägnar, R. R. DÜBEN uti Kansli-kollegium att Herr Kansli-presidenten icke "kunnat vägra" societetens anmodan "efter som sådant är vanligt på andra orter, hvilket ock Rådet väl upptagit."

lifvet och för detta ändamål hennes handlingar utgifvas på Svenska språket.

När det icke lyckades honom att genomdrifva förflyttning och omskapelse af det oftanämnda Vetenskapliga Sällskapet föresatte han sig att sammanknyta ett nytt, efter hans omdöme, mera gagneligt. Denna sin afsigt meddelade han den till Sverige nyss återkomna Doktor CARL LINNÆUS, hvilken, *då* vida mindre känd inom än utom sitt fädernesland, sökte, men med ringa framgång, att i Stockholm förvärfva sig nödtorftig bergning genom läkare-praktik. Sedan han, ehuru också ledamot af den i Upsala fästade Vetenskaps-Societeten, gillat TRIEWALDS förslag, infördes i deras forbund JONAS ALSTRÖM (sedermera ALSTRÖMER), hvars bemödanden att öppna nya fält för svensk idoghet hade börjat att med välvilja bemötas, Friherre ANDERS JOHAN VON HÖPKEN, ännu ej mer än Kansli-junkare *), samt tvenne andra unga ädlingar, Friherrarne STEN CARL BJELKE **) och CARL WILHELM CEDERHJELM ***). Efter föregångna sammankomster och öfverläggningar hos ALSTRÖM blefvo det nya samfundets första stadgar författade af Friherre v. HÖPKEN, samt

*) Sju år derefter Riksråd, sedan Kansli-president, Upsala Akademis Kansler, Grefve m. m.; af Konung GUSTAF III åter inkallad i Rådet, hvarntur han 1764 afträdte; vid Svenska Akademiens stiftelse utnämnd af Konungen till dess främste ledamot.

**) Slutligen Hofrätts-råd i Åbo Hofrätt, med namn, heder och värdighet af Vice-president. Nyligen igenfunna bref till honom från LINNÉ, AND. CELSIUS, P. KALM, hvars fortkomst han befordrade, samt flera andra utmärkta vetenskapsmän vittna om det höga värde de satte på honom.

***) Han ingick aldrig i statens tjänst.

den 2 Juni 1739 undertecknade af de sex stiftarna. I valet af namn åt sin stiftelse hade de varit villrådige, men slutligen antogo de det af *Svensk Vetenskaps-Akademi* *).

Om denna Akademis upphof har LINNÉ, flera år derefter, skrifvit en berättelse, hvilken, i förening med det första förslaget att kalla henne *Ekonomisk Vetenskaps-Societet*, utvisar den riktning, som då för henne bestämdes **). Derigenom skulle hon skilja sig från den åt mera rent vetenskaplig lärdom egnade Societeten i Upsala. Det kunde synas som hade det unga förbundet velat, framför det äldre, tillvinna sig anseende hos

*) "Vi hafva, yttrar v. HÖPKEN i företalet till första bandet af Vetenskaps-Akademins Handlingar, antagit namnet af Vetenskaps-Akademi, uti den mening ordet Akademi brukas i Frankrike, hvarest det ej betyder ett samfund af lärde män, till att undervisa ungdomen på sätt, som vid våra skolor, gymnasier och universiteter brukligt är, utan ett sådant sällskap hvars afsigt är, att genom nya rön och påfund uppodla vetenskaperna; att rädda dem ifrån den förgänglighet de äro underkastade, så länge de ibland några få undangömma sig och förvaras: att sammanleta de personer, hvilka äga besynnerliga gåfvor och besynnerlig skicklighet, jemte vackra samlingar, och sedermera att genom trycket på modersmålet utgifva, allt hvad till allmän nytta, allmän undervisning och tjenst lända kan. I detta afseende hafva ock sådana Akademier blifvit började, och kunna ej annars anses, än såsom högst nyttige och nödvändige så länge de arbeta för det allmänna, och ej afvika ifrån ett sådant helsosamt ändamål, hvarpå inrättningen endast bör syfta." Utförliga underrättelser om denna Akademi har Friherre SÆRING ROSENHANE lemnat i ett den 13 Febr. 1805, vid nedläggandet der af præsidium, hållet Tal under titel: *Anteckningar till Kongl. Vetenskaps-Akademins historia*; tryckt i Stockholm 1811.

**) Se Bilagan.

den allmänhet, som ej var mäktig att beräkna djupgående kunskapers, icke snara, men varaktiga nytta. Dock uppstod ej emellan dem något split, utan båda framgingo, ehuru på olika vägar, till ett slutligen gemensamt mål. Genast sökte det nydanade samfundets grundläggare att vinna för dess arbeten biträde af vetenskapsmän, som tillhörde det förut stadgade; dertill visade sig ock desse beredvillige. Icke blott på förteckningen öfver Vetenskaps-Akademiens först invalde ledamöter finner man, jemte andra namn, som hedrat den Upsaliska Societeten, de lysande CHRISTOFER POLHEM, OLOF CELSIUS d. ä., ANDERS CELSIUS, SAMUEL KLINGENSTJERNA, MÅRTEN STRÖMER, PEHR ELVIUS d. y., NILS WALLERIUS, GEORG BRANDT, NILS ROSÉN m. fl. Äfven till de första häftena af Akademiens Handlingar skattade flere af dem värderika bidrag.

Friherre HÖPKEN var den ibland Akademiens upphofsmän, som förskaffade henne Kongligt privilegium att från trycket hvart fjerdedels år utgifva dessa handlingar. Öfver hans underdåniga ansökning derom afgaf Kansli-Kollegium den 25 Aug. 1739 ett gynnsamt utlåtande. Men derförinnan ansåg det nödigt att tillspörja Friherre HÖPKEN, huruvida det nya samfundets ledamöter hade redan hos Kongl. Maj:t anmält sin förening. Blygsamt svarade han, att "sådant för den orsak ännu ej skedd, efter som de förut velat utgifva prof af deras arbete till att visa, om och huruvida denna Akademi vore Kongl. Maj:ts "protection värdig."

Sedan Friherre HÖPKEN den 5 September 1739 erhållit det sökta Kongl. privilegium, hvaruti förklarades, att "Sällskapets ändamål vore berättigadt och att dess samlingars tryckande kunde

"tjena rikets inbyggare till nödig underrättelse
 "om nya rön och påfund i hvarjehanda veten-
 "skaper, som till det allmännas tjenst kunde på
 "många sätt bidraga," blef genast ett häfte af
 dem utgifvet under titel af *Kongliga Svenska
 Vetenskaps-Akademiens Handlingar*. I ett förel-
 tal dertill, författadt och undertecknad af Fri-
 herre HÖPKEN såsom Vetenskaps-Akademiens Se-
 kreterare, uppgafs hennes bestämmelse och an-
 mältes de ämnen, med hvilka hon ville befatta
 sig, nemligen blott med de vetenskaper och kon-
 ster, som tjena till allmän nytta. Hon hade
 "utmönstrat alla sådana, som dels äro foster af
 "en öfvergäsende qvick inbillning, dels hafva sin
 "grund uti en sagolik ålderdom, dels uti det få-
 "fänga nöjet att se en osäker samling af anor
 "och sköldemärken, genom otaliga målade gre-
 "nar, sig utsprida." Deremot skulle hon syssel-
 sätta sig med "de vetenskaper som tjena till lif-
 "vets uppehälle och näring, till dess förlängande
 "och räddande från tillstötande fara och otidig
 "undergång," samt med dem "som befordra flit
 "och idoghet i ett land, som sätter det i förmö-
 "genhet, anseende, trygg- och säkerhet både in-
 "och utvertes." Äfvenledes vore det hennes syf-
 temål, att "rensa våra fäders språk ifrån alla
 "främmande tillsatser och återkalla det till sin
 "första renhet," hvilket vore en "anständig om-
 "sorg för ett fritt folk, som, under de mångfal-
 "diga svåra öden det undergått, likväl aldrig för-
 "lorat sig sjelft och tyckes fördenskull böra i tal
 "och skrifter vara äfven så Svenskt, som det va-
 "rit, är och bör vara i dygd, vett och mandom."
 Om i denna framställning — den Höpkenska
 vältalighetens första offentliga profstycke — röjer
 sig någon rask vidrighet mot sådan, ingalunda

föraktlig, lärdom, som förut varit alltför högt skattad; om den förkunnar löften, hvilka den unga stiftelsen skulle hafva svårt att genast nöjaktigt uppfylla; så vittna dock de första årgångarne af Vetenskaps-Akademiens handlingar om en vis måtta i hennes anspråk. De förråda ingen lystnad att med obestyrkta satser, djerfva gissningar, bländande inbillningsdrömmar, båla förslag och prålande ord förvåna. Enkelt, redigt och klart beskrifvas der utrönta naturförhållanden, ordnas kunskaperna derom, samt uppgifvas tjenliga sätt att nyttigt använda de jordiska tingens egenskaper — allt med hufvudsakligt afseende på allmän och enskilt hushållning.

Särdeles gynnande för en sådan denna Akademis riktning var den tid då hon framträdde. Öfverallt gjorde sig nu, vid uppskattning af mödors värde, fordringarne på redbar, hastigt skönjelig, nytta gällande. Äfven det Svenska folket vande sig, under ett tjuguarigt fredslugn, vid hemlifvets trefnad. Det hade börjat att återhämta näringskrafter, dem CARL XII:s krig betydligt medtagit, ehuru icke så ytterligen uttömt, som man, efter öfverdrifna berättelser, påstått. Vid riksdagen 1738—39 blef väl ett parti rådande, hvilket äflades att åter upplifva nationens krigiska anda. Men detta parti, i alla afseenden rörligare än det undanträngda, var ock, mera än detta, ifrigt att befrämja fortkomsten af handel och slöjder samt att uppdrifva odlingen af de kunskaper, som skulle gagna dem. Med sådan dess afsigt öfverensstämde den nya Vetenskaps-Akademiens, och hon borde således hafva att påräkna synnerlig välvilja af de i staten då mäktiga.

Likväl

Likväl hastade icke Akademien att den anlita. Hon hade under tvenne år varit verksam, utgifvit sex häften af sina Handlingar, biträdt Riksens Ständers kammar- och ekonomi-Deputation med upplysningar öfver viktiga ämnen, samt genom brevexling kommit i gemenskap med den berömda Royal-Society i London, innan hon anmälte sina Grunreglor till Konglig fastställelse, hvilken ock genast den 31 Mars 1741, henne beviljades. Det var först efter ännu ett års förlopp, som hon yppade sin önskan att bland sina ledamöter få räkna en af rikets Rådsherrar, och hennes tidigaste val af en sådan mæcenat föll på den snillerika, mångkunniga och värtaliga befordraren af vetenskaper, vitterhet och sköna konster, LINNÉS yppersta gynnare, Grefve CARL GUSTAF TESSIN. För hans synnerliga omvårdnad blef Vetenskaps-Akademien ett föremål. Han förvärfvade ock åt henne, i den utkorade Thronföljaren ADOLF FREDRIK, en furstlig Beskyddare.

Utan att afvika från sin ursprungliga bestämmelse, började snart Akademien att utvidga sitt verkningsfält. Antalet af dess Ledamöter ökades hastigt med äldre och yngre förtjenstfulla män, hvilke, i besittning af olikartade kunskaper, nitiskt använde dessa till att mångfaldiga Akademiens gagnlighet samt stadga och upphöja dess anseende. Hennes Handlingar blefvo sålunda allt mer och mer rikhaltiga. Vetandets grundlighet och vidd, i förening med framställningens klarhet, redighet och ändamålsenliga måtta, utmärkte de uppsatser, som till dem lemnades af Matematici, Mekanici, Naturforskare, Läkare, Ekonomer och Statskunniga, hvaribland flere redan hade förvärfvat sig ryktbarhet i hela Europa.

Der blef ock den Svenska Vetenskaps-Akademien tidigt känd och aktad; hennes grundlagar översattes på främmande språk, förbindelser knötos mellan henne och de mest frejdade lärda samfund i andra riken, och, innan tio år från hennes stiftelse förflutit, ansågo utländske vetenskapsmän af främsta ordningen, en HALLER, en MUSCHENBROEK, en RÉAUMUR, en JOS. NIC. DE L'ISLE, en BERNHARD DE JUSSIEU, en GUILL. FRANÇOIS ROUELLE, en S. G. GLEDITSCH m. fl. för en heder att vara med henne såsom ledamöter närmare förenade.

Efter den ordning, som Akademiens grundläggare genast antogo och hvilken länge förblef gällande, ombytte hon hvart fjerdedels år sin Præses. Den förste blef LINNÉ, genom lottning dertill bestämd. Då han den 3 Oktober 1739 nedlade præsidium, uppläste han en lärorik afhandling, och detta af honom gifna föredöme efterföljdes sedermera utaf de flesta Præsides, ehuru icke, då ännu, dertill förpligtade genom något bud i stadgarna. Det blef ock en tämligen allmän sed att nye ledamöter, när de togo inträde i Akademien, rättfärdigade hennes kallelser genom Tal, hvaruti något kunskapsämne afhandlades. Af *Præsidi-* och *Inträdestalen* hafva flera hundra blifvit särskilt tryckta och samlingen af dem täflar i värde med den af Akademiens *årliga Handlingar*. Gemensamt med dessa utvisa de vetenskapernas framsteg inom vårt fädernesland, hvarjemte ganska många deribland lemna tillförlitliga och fullständiga historiska underrättelser om åtskilliga af våra statsinrättningars och näringsyrkens utbildning.

I grundreglorna stadgades att, "när någon af Akademiens ledamöter med döden afginge,

åläge det Præses att utse någon som öfver honom parenterade.” Om denna föreskrift — så länge den var gällande — dock icke alltid iaktogs, har likväl en mängd af hållna och från trycket utgifna *Åminnelsetal* öfver Akademiens aflidne ledamöter förvarat deras förtjenster till efterkommandes hågkomst och föresyn, samt tillika öfverlåtitt åt forskare i Sveriges häfder en närmare bekantskap med män, hvilke på flera särskilta banor varit sin samtids ledare, samt med värf dem de utfört. Öfver mången handling och afsigt, som agget vanställt, har i dessa tal sanningens ljus blifvit med lugn frimodighet utbredt; mångt under parti-ifverns tillfälliga yra skändadt rykte, har der fått en oförgänglig upprättelse. Våldet var mäktigt att, i rättvisans missbrukade namn, plundra och skymfa CLAS GRILL, hvilken en frätande, ehuru tåligen dold harm öfver förföljelsen snart derefter förde i grafven; men våldet var icke mäktigt att hindra en oförskräckt ledamot af denna Akademi *) ifrån att, såsom hennes tolk, offentligen förkunna den hädangångnes rätt till sina medborgares aktning, till nödlidandes välsignelser och till Akademiens evinnerliga erkänsla för de biträden, hvilka han oegennyttigt lemnat henne.

Genom dessa biträden af ansenliga penningeförsträckningar, för hvilkas återgåldande, — äfven då den ädle GRILL ej fordrade för dem ränta, — Akademien ännu icke hade någon säkerhet att erbjuda, kunde hon, redan i nionde året efter sin stiftelse, begynna att, på en af Stockholms Magistrat henne öfverlåten plats och med några vid slottsbyggnaden öfverflödiga materialier som henne förunnades, uppföra det astronomiska Ob-

*) KRYGER.

servatorium, från hvilket en WARGENTIN, en JÖNS SVANBERG och deras berömda efterträdare skulle pröfva bekräfta och ytterligare utvidga kännedomen af det omätliga världssystemets oföränderligen lagbundna ordning. För möjligheten att verkställa detta, i Akademiens dåvarande ekonomiska belägenhet dristiga, företag hade hon sålunda att tacka en sin medlem — ur handelsståndet: Möjligheten åter att småningom afbetala sin räntefria skuld till honom, bestigande sig vid byggnadens fullbordan till mer än 80,000 D:r K:mt eller, efter nuvarande myntvärde, till omkring 23,700 R:dr i Bankosedlar, beredde åt Akademien en annan hennes ledamot, hvilken tillhörde, genom börd och embete, den högsta klassen i samhället.

Förgäfvess hade år 1726 Vetenskaps-Societeten i Upsala hos Kongl. Maj:t sökt att, till vinnande af medel för en observatorii-byggnad derstädes, erhålla rättighet att allena utgifva och försälja Almanachor. Det Kansli-Kollegium, under styrelse af grefve ARFVED HORN, hvilket hade att yttra sig öfver denna ansökning, afstyrkte bifall till densamma, hvarvid, ibland andra och bättre skäl, äfven af en och annan ledamot anfördes det, att Bokbindare-embetet kunde genom en sådan anstalt blifva lidande. Tjuguet år derefter (1747) framställdes en dylik ansökning af den nya Vetenskaps-Akademien, vann då Kansli-Kollegii förord och blef af Kongl. Maj:t beviljad. Men nu var Grefve CARL GUSTAF TESSIN, hvilken ock samma år utnämndes till Kansli-President, den i Rådskammaren samt hos Ständerna främst mäktiga, och hans nit för kunskapsodlingen utverkade åt Akademien det privilegium, som då grundlade och allt sedermera, under en omsorgsfull förvalt-

ning, upprätthållit hennes förmåga till en vidsträcktare verksamhet.

Utom denna förmån, samt några andra föga betydliga, har Akademien icke åtnjutit något allmänt understöd intill dess Rikets Ständer vid 1829 års riksdag beviljade, för inredningen af hennes nuvarande hus, ett anslag af 25,000 R:dr. — Så länge Akademiens Handlingar kunde utan förlust utgifvas, beredde henne försäljningen af dem någon, dock ringa inkomst, hvilken måste ökas genom årliga sammanskott af hennes ledamöter. Vidare tillföllo henne enskilda välgörare gifvor, för hvilka vetenskapernas befordran fordom ansågs vara ett värdigt föremål. En ädel ung man, som döden i förtid skördade, Hof-Intendenten Grefve FREDRIK SPARRE, Friherre HÖPKENS svåger och äfven Grefve TESSINS nära anförvandt, var den förste, hvilken genom testamente tillade Vetenskaps-Akademien ett penninge-kapital. Detta föredöme blef ej utan efterföljd, ehuru den nog länge dröjde. Det beskydd, som Konung GUSTAF III egnade vetenskaperna och särskilt denna Akademi, uppmuntrade förmögna medborgare till donationer åt henne samt deribland till några ganska betydliga. Sålunda skänkte henne år 1773 Direktören vid Ost-Indiska Kompaniet och Kommendören af Kongl. Wasa-orden Nils SAHLGREN 50,000 D:r S:mt., svarande efter nuvarande myntvärde mot 22,222 R:dr 10 sk. 4 r:st i Bankosedlar. Med en lika stor summa begåfvades Akademien 1777 af hennes ledamot Presidenten m. m. CARL ALBRECHT ROSENADLER, som derefter, år 1780, äfven förärade henne en rik samling af svenska böcker, till en betydlig del sällsynta. Tvenne bröder, hvilke såsom ledamöter af Akademien med synnerlig verksamhet

deltagit i hennes arbeten, Professoren PETTER JONAS och Banko-Kommissarien BENGT BERGIUS utsträckte, också bortom gränsen för deras nyttiga lif, sin åhåga att gagna. Genom testamentariskt förordnande, dem emellan öfverenskommet och af den sist lefvande år 1784 författadt, öfverlemnade de till en undervisningsanstalt i trädgårdsskötseln, under Akademiens vård och förvaltning, fastigheten Bergijlund vid Carlbergs alléen med dervarande bibliotek och botaniska samlingar samt derjemte ett kapital af 5,555 R:dr 26 sk. 8 r:st. Specie. Flera andra donationer hafva för särskilda ändamål blifvit Akademien förärade intill och med år 1815, ifrån hvilken tid hon icke förr, än under det sistförflutna året, fått emottaga något sådant vedermåle af den fordna välgörenhets-seden. Nu har den blifvit åter upplifvad af en i flera afseenden föresynlig man, denna Akademis aktningvärda Ledamot, Professorn och Riddaren Doktor ARFVED HENRIK FLORMAN. Han har tillställt henne en summa af 1,000 R:dr banko, hvaraf räntan skall föröka kapitalet, intill dess afkastningen deraf kan utgöra ett värdigt årligt pris för den bästa till Akademien inlemnade afhandling i anatomi och fysiologi.

Hela beloppet af de gåfvor, som Akademien tid efter annan erhållit, uppgår till omkring 46,000 R:dr, mestadels i silfvervärde. Men derutöfver har hon jemväl emottagit mångfaldiga, och till en del dyrbara, skänker så väl af böcker — hvarmed äfven lärda samfund och enskilda författare i främmande länder ofta hedrat och hedra henne — som af naturaliesamlingar, förnämligast minnen af Akademiens ledamöter, hvaribland må med oförgänglig tacksamhet ihågkommas den, genom sitt stora verk öfver insekterna,

vidtberömda Friherre CARL DE GÉER, bröderne BERGIUS, Kommerce-rådet CASSTRÖM m. fl. Dessa, Akademien tillhöriga, samlingar hafva blifvit förenade med de betydliga zoologiska, hvilka, till grundläggning för ett naturhistoriskt Riksmuseum, Akademiens framlidne Ledamot, Kanslirådet m. m. Friherre PAYKULL år 1818 öfverlät åt Kongl. Maj:t och Kronan, emot betingade villkor, och dem Akademien erhöll nådig befallning att i sitt dåvarande hus till vård emottaga. Uti det vida rymligare, som hon nu äger, hafva de särskilda slagen af naturalster kunnat i så ändamålsenlig och skön ordning uppställas, att innehafvare af enskilda samlingar funnit sig deraf hänförde att äfven öfverlemna dem till det sålunda bildade *Riksmuseum*. Dit hafva blifvit skänkte utaf Akademiens fordna Ledamöters, CLAS och ADOLF ULRIK GRILLS afkomlingar, den naturhistoriska samling, som varit förvarad vid Söderforss bruk; utaf en annan hennes framlidne Ledamots, Bergsrådet GEIJERS, arfvingar hans ansenliga mineralie-kabinett; utaf en bland Akademiens nu lefvande namnkunnigaste ledamöter, Herr Brukspatron och Rid-daren AF HISINGER, dess rika mineralogiska och geologiska samlingar, hvilka han, ännu oupphörligen förökande dem, blott förbehållit sig att under sin lifstid sjelf vårda. Hans Maj:t Konungen samt Deras Kongl. Högheter Kronprinsen och Kronprinsessan hafva ock tid efter annan till det ifrågavarande Riksmuseum nådigst förärat värderika utländska samlingar; hvarjemte 3:ne särskilda sådana, gjorda i Asien och Afrika af Professoren Doktor HEDENBORG blifvit med allmänna medel inlösta. Äfvenledes har det mineralogiska kabinettet blifvit riktadt med betydliga gåfvor från Herr ZIPSER i Ungern och l'Ecole des Mines i Paris.

Så länge Akademien icke ägde erforderliga medel till arvoden åt ständiga embetsmän, hvil- ke skulle med oafbruten sorgfällighet sköta hennes angelägenheter, måste hon med vården af dessa besvära sådana bland sina ledamöter, som kunde dertill vara icke allenast tjenlige och be- nägne, utan ock af andra åligganden oförhindrade. Sålunda bestreds inom denna Akademi, i hennes första tid, den uti hvarje litterärt samfund vigh- tige Sekreterare-befattningen af Friherre von HÖR- KEN, samt, under trenne månader, medan det dermed icke förenliga Presidium var honom upp- draget, utaf en annan i Sveriges häfder oförgät- lig man, då varande Kapitenen vid Artilleriet, AUGUSTIN EHRENSVÄRD *). Sedan Friherre von HÖR- KEN uppsatt Akademiens grundreglor och utver- kat den Kongliga fastställelsen deraf, medgäfv- icke honom hans öfriga värf att, längre än till 1741 års slut, biträda Akademien i egenskap af dess Sekreterare. Detta bestyr åtog sig då den be- römde Öfverdirektören för Landtmäteriet JACOB FAGGOT, som, oaktadt sina mångfaldiga och träng- na embetsgöromål, fortfor dermed i trenne år. Emedlertid insågs allt mer och mer nödvändig- heten för Akademien att hafva en ständig Sekre- terare och hon antog dertill (1744) PEHR ELVIUS d. y., värdig lärjunge af ANDERS CELSIUS, KLINGEN- STJERNA och POLHEM, samt sjelf en af sin tids mest utmärkte geometr- och mekanici. Ett förut väckt förslag att bereda honom någon lön vann tvenne år derefter framgång. Innan Aka- demien inrättades hade Kommerce-rådet SEBASTIAN THAM genom testamente anordnat samt ställt under Riddarhus-direktionens förvaltning, en då

*) Slutligen Grefve, Fältmarskalk m. m.

betydlig penningsamma, hvars årliga afkastning skulle användas till arvode åt några vetenskapsidkare, som på riddarhuset hölle föreläsningar i mekaniken och naturkunnigheten. Då denna lärarebefattning, hvilken TRIEWALD innehaft, blifvit efter honom ledig, beviljade så väl testators arfvingar, som Ridderskapet och Adeln, att densamma finge förenas med sekreteraresysslan i Vetenskaps-Akademien. Dock återställdes det förra förhållandet när Akademiens egna, småningom förökade inkomster medgåfvo henne att anslå en särskilt lön åt sin Sekreterare, hvartill hon, efter ELVII alltför tidiga död, valde en af sina yngsta ledamöter, den sedermera vidtfrejdade PEHR WARGENTIN. Honom hade Akademien den lyckan att i 33 år få behålla. Hans namn och, ibland deras som honom i samma befattning efterträdt, en C. W. WILKES, en D. MELANDERHJELMS, en JÖNS SVANBERGS, en OLOF SWARTZ's utgöra lysande länkar i den kedja, hvilken börjar med HÖPKENS och nu, etthundra år derefter, lånar från BERZELII sin *vidast* strålande glans.

Någre ibland Akademiens ofvannämde Sekreterare hafva tillika förestått det astronomiska observatorium, med biträde af en andre Sekreterare, till hvars aflöning ett okänt sällskap, hvilket år 1776 skänkte Akademien 4,000 R:dr, anordnade den årliga räntan deraf. Denna gåfva har alltså, i icke ringa mån, gjort för Akademien möjligt att underhålla en staten eljest åliggande vetenskaplig anstalt, hvars första kostsamma inrättning hon, såsom förut är nämndt, bestridt med egna medel, härflutna från den, *utan sådan förbindelse* henne tillerkända, rättigheten att allena utgifva Almanachor.

Länge var Akademien i saknad af ett eget hus, der hon kunde hålla sina sammankomster samt förvara och ordna sina samlingar af böcker och naturalier. Ifrån de rum uti riddarhuset, som först blefvo henne upplåtna och der hon till år 1764 fick qvarblifva, måste hon sedermera förflytta sig än till den ena än till den andra för tillfället lediga lokalen inom olika allmänna byggnader. Då hon hotades att åter blifva husvill, kom en enskilt välgörare, Presidenten ROSENADLER, henne till hjälp med sin ofvanomtalade gåfva. För en summa af 15,000 R:dr Specie, hvaraf denna skänk uppgick till mera än hälften, inköpte Akademien då det hus, som hon sedermera för 55,000 R:dr i bankosedlar till Jernkontoret försålt, hvaremot hon för en köpeskilling af blott 47,000 R:dr B:ko kunde förvärfva sig det rymligare, som hon nu innehafver. Den ändamålsenliga inredningen deraf har likväl kostat henne betydligen mera, än det anslag dertill, som Rikets Ständer vid 1817 års riksdag beviljade. Denna i sitt upphof ringa stiftelse, som för ett sekel sedan beslöts inom ett gästfritt borgerligt hus, befinner sig sålunda nu i tryggad besittning af ett eget palats, samt har der att åt vetenskapsidkares forskningar och till skådelust för den ädlare bildningens vänner, förete rika, förträffligen ordnade samlingar af naturens och människosnillets alster.

Vetenskaps-Akademien har alltid varit sorgfällig att ej inblanda sig i de tillfälliga meningsstriderna om statens styrelse. Men denna varsamhet kunde dock icke skydda henne mot verkningarne af det allmänna split, hvilket, under en så kallad frihetstid, söndrade det Svenska fol-

ket. De fleste och de ypperste bland hennes ledamöter tillhörde det parti, som, — ehvad till dess fördömelse må i flera afseenden kunna rättvisligen sägas, — likväl, framför det motsatta, utmärkte sig genom kärlek och aktning för kunskaper samt prisvärdt nit att fortdrifva odlingen deraf. Agget mot en större del af dessa ledamöter — deribland äfven LINNÉ — riktades tillika mot Akademien. Men hon hade ock, med oväldigt afseende endast på ådagalagda snillegåfvor och insigter, tillegnat sig åtskilliga män af det andra partiet, ibland hvilket, när detta blef segrande, hon alltså ägde försvarare. Desse, och främst ibland dem Riksrådet Grefve LÖWENHJELM, afvände de för Akademien hotande följderna af den bitterhet, som inom tvenne riks-stånd vid 1765 års riksdag yttrades emot henne, utan annan uppenbarad anledning, än den löjlige, att i Almanachorna, sedan år 1762, helgdagarna icke mera, såsom förut, stodo utmärkte med röda bokstäfver.

Snart derefter uppträdde ett enskilt Samfund, under namn af *Svenska Patriotiska Sällskapet* till täflan med Vetenskaps-Akademien i omsorgen att utsprida och äfven genom belöningar framkalla nyttiga kunskaper rörande den allmänna och enskilda hushållningen. Om, såsom man påstått, denna täflan var i början föranledd af någon ovilja mot Akademien, så fortfor denna dock icke länge och blef ej heller för Akademien menlig. Ett vänligt förhållande emellan de båda samfunden inträdde snart och har allt sedermera varit befastadt af ömsesidig aktning.

Utan vidrig afsigt mot Vetenskaps-Akademien hafva äfven andra samfund blifvit tid efter annan stiftade, hvilka öfvertagit vissa af hennes

fordna åligganden. Dessas mångfald kunde ännu för etthundra år sedan möjligen sammanhållas inom en enda sådan inrättning, som denna Akademi. Men sedermera hafva de vetenskaper, åt hvilka hon förnämligast bordt egna sin verksamhet, så utgrenat sig och de flesta grenarnes tillväxt varit så hastig, att Akademien icke, utan att vanvårda dem, kunnat fortsara att fullgöra alla de fordringar, som grundreglorna af 1741 föreskrefvo henne. Deribland var äfven den, att "göra Svenska språkets uppodlande till ett af sina ögnamärken." Andra omedelbara åtgärder dertill, än bemödanden att återställa detta språk i dess ursprungliga renhet samt att använda detsamma med den tydlighet och ordriktighet, som framför allt fordras i vetenskapliga skrifter, voro ej förenliga med hennes egentliga bestämmelse. Till befordrande af den æsthetiska språkodlingen hafva alltså särskilda Akademier och vittra Sällskap blifvit bildade. Likaledes hafva åtskilliga yrken, dem Vetenskaps-Akademien i början kunde med praktiska underrättelser och råd främja, blifvit föremål för egna stiftelser och anstalter, såsom Kongl. Landtbruks-Akademien, Läkare-sällskapet, Jern-Kontorets vetenskapliga inrättningar o. s. v.

Nya förhållanden påkallade således en förändrad organisation af denna Akademi, och fråga derom uppstod, sedan nära åttatio år från hennes stiftelse förflutit. Härtill erböd sig ett tjenligt tillfälle när Akademien hade att efter Professoren OLOF SWARTZ, som mot slutet af 1818 aflidit, välja en ny Sekreterare och då ville, genom detta maktpåliggande val, närmare förbinda sig med en man, hvars namnkunnighet, — redan jemförlig med den mest ärorikas bland hennes

grundläggare, — skulle, likasom denna, befästa och ytterligare förhöja hennes anseende i Europa. Han — den nyvalde Sekreteraren — var då stadd på en utländsk resa, men derifrån hemkommen författade han ett utkast till sådan inrättning af Akademien, som vetenskapernas skick nu mera fordrade. Det granskades, under jemförelse med de förra grundreglorna, af åtta dertill utsedda ibland Akademiens ledamöter jemte Preses och Sekreteraren. En bland dem, då Presidenten, sedermera Statsrådet Grefve WIRSÉN uppsatte ett förslag till nya grundreglor, hvilket trycktes och meddelades Akademiens samtliga ledamöter, som anmodades att inom en viss tid afgifva de anmärkningar dervid, dem de kunde finna nödiga. Sedan, i anledning af dessa anmärkningar, förslaget blifvit å nyo redigeradt, förelades det Akademien, som vid dess sammanträde den 7 Augusti 1820 antog detsamma för att derå, i underdånighet, anhålla om Kongl. Maj:ts höga stadfästelse, hvilken ock den 20 November samma år utfärdades. De sålunda bekräftade grundreglorna, med ett tillägg dertill af den 17 December 1831, och ett annat af d. 13 Dec. 1837 bestämma och ordna Akademiens nu varande verksamhet, behandlingen inom henne af ärendena, samt fördelningen af dess ledamöter i vetenskapliga klasser, äfvensom i utskott, såväl för vården af hennes ekonomiska angelägenheter, som för tillsynen öfver de särskilta anstalter, medelst hvilka, hvar och en under sin föreståndare, Akademiens åligganden besörjas.

Genom denna organisation, som det vore öfverflödigt att nu utförligare beskrifva, har den Svenska Vetenskaps-Akademien erhållit en mera stadgad riktning, än förut, till de föremål, hvar-

med enahanda samfund i andra länder sysselsätta sig. De hufvudsakliga deribland äro naturkunnighetens flera särskilta grenar, de mathematiska vetenskaperna, samt dessa kunskapers nyttiga tillämpning. Men genom en särskilt klass är ock Akademien ställd i förbindelse dels med samhällets högre verkningskretsar, dels med inrättningarne för andra bildningens angelägenheter, än dem, som henne egentligen tillhöra. Någon ensidig hängifvenhet till dessa kan ej skäligen förreitas henne, då hon, inom berörde klass för *allmän lärdom*, tillegnat sig män, hvilke i mångfaldiga statens värf ådagalagt grundliga insigter, flera af Kyrkans styresmän, Sveriges yppersta skalder och vältalare, den snillerikaste bland Sveriges häfdatecknare, en utmärkt lärare i filosofien vid rikets främsta Universitet o. s. v.

Det tillkommer endast idkare af de vetenskaper, som denna Akademi förnämligast sökt befordra, att ådagalägga hennes medverkan till deras hittills ernådda utveckling. Hvad i detta afseende LINNÉ och hans talrika lärjungar, eller SCHELE och BERGMAN samt, i våra dagar, en annan snillebegåfvad Svensk kemist uträttadt, är världskunnigt. Men många flere af de vetenskapsmän, som tillhört eller tillhöra denna Akademi, hafva äfven genom följdrika upptäckter, flitiga undersökningar, skarpsinniga beräkningar, och vidsträckta åsigter gjort sina namn frejdade i Europa, samt tillika derigenom upplyftat Sveriges ära. När man saknar, som jag, förmåga att efter egen pröfning uppskatta deras förtjenster, är det dock för fosterlandskänslan tillfredsställande att se dessa vara uti utländska skrifter erkända och berömda. Måhända är ock den förmodan icke ogrundad, att i dessa mäns arbeten,

till en betydlig del införda i vår Vetenskaps-Akademis Handlingar, torde röja sig mången tidig aning om sanna beskaffenheten af de mäktiga naturkrafter och om dessas inbördes förhållanden, hvilka sedermera blifvit tillförlitligen utrönta eller ännu med forskande blickar efterspanas.

Den vetenskapliga odlingens frukter njutas vanligen i det allmänna samhällslifvet, utan kännedom af odlarens mödor eller utan tacksam uppmärksamhet på dem. De uppenbara sig ock sällan i hastiga och förvånande verkningar. Men ifrån dem härleder sig likväl allt hvad ett på civilisationens bana framskridande folk ernått af medel till trefnad, välstånd och trygghet; allt, hvarigenom dess yngre släkten kunna, med färre svårigheter, än dem, som deras förfäder haft att bekämpa, tillfredsställa mensklighetens ädlare behof och bildade sinnens vexlande önskningsar. För att mäta den allmänna nytta, som denna Vetenskaps-Akademi beredt oss — dess stiftares *efterkommande* — skulle fordras att till någorlunda fullständig jemförelse framställa de förhållanden af deras tid och af vår, i hvilka hennes verksamhet, mer eller mindre omedelbarligen, ingripit. Men härtill vore detta tillfälle ej lämpligt. Nu må det göra tillfyllest, att blott nämna, huruledes en utvidgad naturkunnighet och säkrare beräkningar af mekaniska verkningsdrifter anvisat åt idkare af Sveriges hufvudnäringar förmånligare sätt att frambringa skördar och tillverkningar, samt för dessas förädling mångfaldigat medlen; huru de yrken, hvilkas utöfning ovillkorligen fordrar att ledas af vetenskapliga insigter och undersökningar, vunnit en högre, mera omfattande och fastare utbildning; huru ock de kunskaper, som ifrån denna Akademi utspridt sig, visat sin

fruktbarhet uti nya eller förbättrade allmänna inrättningar.

Ibland sådana är det en, som Sverige ägde i nödig vidd förr, än någon annan stat, nemligen dess i hela Europa berömda tabellverk. Den första dertill föranledande tanken väcktes inom Vetenskaps-Akademien af dess Sekreterare ELVIUS, i samråd med FAGGOT. Den omfattades med värme af Akademien, som för utförandet deraf yrkade nödiga åtgärder, som likväl försvårades genom det motstånd, hvilket, under sken af religionsnit, deremot upprestes. När, efter ELVIUS död, förslaget kunde bringas till verkställighet, uppdrogs väl icke den nyttiga anstalten, hvars resultater i början ansågos böra hållas hemlige, åt Vetenskaps-Akademien, utan under Kansli-Kollegii eller dess Presidents inseende, åt en särskilt Kommission; men denna blef likväl sammansatt af några ibland hennes ledamöter. En af dem, Akademiens Sekreterare WARGENTIN, var den, som verksammast befordrade sakens framgång, samt vidare, med anledning af de inhämtade uppgifterna, meddelade i Akademiens Handlingar dessa skarpsinnigt ordnade sammanställningar och slutledningar, hvilka blifvit återopade af en mängd utländska författare öfver naturlagarne för människoslägtets tillväxt, samt äfven lagda till grund för främmande nationers, på beräkningarne af dödligheten inom olika åldrar grundade, lifränteanstalter. Under honom var Akademiens Ledamot EDVARD RNEBERG, — en i sådana ämnen särdeles kunnig man, — Tabell-kommissionens Sekreterare, hvilken befattning sedermera varit bestridd först af Akademiens andre Sekreterare HENRIK NIKANDER, samt sedan ifrån år 1814 intill närvarande tid, under

under ett oafbrutet verkets framskridande till högre fullkomlighet, utaf den ibland Akademiens Ledamöter och Embetsmän *), hvars skicklighet och trettiotre-åriga mödor hon har att tacka för den ypperliga ordningen i hennes räkenskaper och penningförvaltning.

Genom omslut af dessa räkenskaper för de 35 sistförflutna åren har han ock gjort på några blad åskådliga de förhållanden af Vetenskaps-Akademiens gagneliga verksamhet, som kunna med siffror betecknas. Deraf synes, att, under berörde tid, hvilken upptager föga mer än en tredjedel af hennes tillryggalagda bana, har Akademien använt, till understöd och uppmuntringar för Vetenskapliga ändamål, en sammanräknad summa stor 59,812 R:dr 13 sk. 8 r:st., hvaraf en ej ringa del utgått i silfvervärde. Uti denna summa äro ej inberäknade lönerna åt Akademiens Embetsmän samt åt Intendenterna och betjeningen vid de särskilda afdelningarna af det, under hennes vård ställda, Riksmuseum; icke heller de utgifter, som för dettas underhåll och tillväxt, äfvensom för inköp af böcker och instrumenter m. m., Akademien med sina egna medel bestridt. Sedan kostnaderna för det naturhistoriska Riksmuseum blifvit ifrån år 1834 förda i en särskilt räkning, visar sig deraf, att desamma, under de sednaste fem åren, öfverstigit statsverkets alldes otillräckliga anslag dertill med det för Akademien högst kännbara beloppet af 18,481 R:dr 26 sk. 3 r:st. Banko. — Då mer än trefjedredelar af utrymmet inom Akademiens, till ett värde af 80,000 R:dr skattade, hus upptages af de flera-

*) Hof-Marskalken m. m. JOHN ADOLF LEYONMARCK.

handa samlingar, som tillhöra oftanämde Riksmuseum, samt af boningsrum åt Intendenterna deröfver, så är ock obestridligt, att, emot en skälig hyra därför, icke svarar räntan af de 25,000 R:dr, hvilka Rikets Ständer för inredningen af detta hus beviljat. Vår Vetenskaps-Akademi — en enskilt stiftelse — har alltså vida mera, än staten, bidragit och bidrager ännu ärligen att underhålla och föröka dessa, för kännedomen af naturens mångfaldiga alstringsordning nödiga, samlingar af dess alster, hvilkas värde, täflande med de ypperligaste sådanes i andra riken, ej må kunna misskännas inom LINNÉs fädernesland *).

Men icke blott för liflösa kunskapsmedel, utan äfven för lefvande krafter att dem använda, står Svenska folket i skuld hos denna Akademi. Utan understöd eller vedergällning af staten hafva många bland hennes ledamöter, med egna uppoffringar, utfört arbeten, hvaraf det allmänna skördat viusten. De löner, som Akademien kunnat tilldela sina åliggandens ständige vårdare hafva varit knappa — ty mera hafva hennes tillgångar ej medgifvit; men med dem har hon dock beredt nödtorfligaste försörjning åt vetenskapsmän, hvilkas fosterlandskärlek härigenom kunnat besegra rikeliga anbud från främmande stater, som velat tillvinna sig nyttan af deras mödor, äran af deras namn.

Då Vetenskaps-Akademiens stiftare antydde hennes bestämmelse genom sinnebilden af en äl-

*) Sedan detta Tal hölls hafva Rikets sist församlade Ständer beviljat en tillökning i det årliga anslaget för det Naturhist. Riksmuseum, hvilket nu utgör 7,500 R:dr, hvaraf 5,300 äro löner för de dervid anställda Vetenskapsmän och betjeningen och 2,200 användas till samlingarnes underhåll och förökande.

drig, men kraftfull, man, som planterade *för efterkommande*, ville de, utan tvifvel, sålunda beteckna sin fördran, att hennes framtida verksamhet skulle oupphörligen sammanbinda det förflutna i kunskapsodlingen med det närvarande och det väntade, minnen med hopp. För att befästa detta samband har ock Akademien genom minnespenningar ådagalagt sin fortlefvande erkänsla och sin ovanskliga aktning för dem ibland hennes hädangångne Ledamöter, hvilke synnerligen gagnat henne och de vetenskaper, som hon haft att befordra. Med en större sådan har hon ock velat förvara åt kommande tider hågkomsten af den fest, som i dag firas. Odlares föreställes der, tacksamt vändande sin blick upp åt himmelen, mot hvilken det, för etthundrade år sedan späda, kunskapsträdet nu sträcker en krona af fruktbärande grenar. Men han har ej i dess skugga nedlagt sig till hvila. Nya telningar, fordrande att vårdas, uppväxa omkring honom, och han är beredd att, under Försynens åkallade beskydd, med krafter och ifver som vunna skördar lifvat, fortsätta detta arbete, hvilket aldrig uppnår någon fulländningens gräns, — det menkliga vetandets odling *).

Det åligger mig nu slutligen att i korthet omtala hvad inom Akademien förnämligast sig tilldragit under det sistförflutna årets lopp.

Ibland Akademiens ledamöter hafva med döden afgått

*) Denna medalj, jemte den som blifvit slagen öfver Akademiens instiftelse, finnas aftecknade å det åtföljande stentrycket.

Inländske: Bergsrådet m. m. BROLING, Professoren RADLOFF, Landshöfdingen m. m. AXEL ADLERSPARRE, Prosten SOMMERFELT och Professoren ESMARK.

Utländske: Kongl. Danske Öfver-Hofmarskalcken VON HAUCH, Ledamoten af Franska Institutet DULONG, och Generalen i Kejserlig Rysk tjenst BAZAINE.

Invalde ledamöter äro:

Inländske: Ärkebiskopen m. m. Doktor AF WINGÅRD, Hof-Jägmästaren m. m. AF STRÖM, samt Professoren m. m. PALMSTEDT.

Utländske: Herrar FARADAY och DUMAS.

Det Lindbomska årliga priset har Akademien tillagt Professoren MOSANDER för upptäckten af en ny metall benämd Lantan, hvarom bemälte Professor ämnar meddela en afhandling, som kommer att i Akademiens Handlingar införas.

Det magnetiska Observatorium, som Akademien under loppet af 1837 beslöt att låta uppföra, har under det sistförflutna året blifvit färdigbyggt och kommer att nästinstundande sommar, efter murarnes fulla uttorkning, för det dermed åsyftade ändamålet inredas.

De under Akademiens vård ställda naturhistoriska samlingar hafva vunnit betydlig tillökning. En sednare utaf Professoren HEDENBORG erbjuden mindre samling af sällsyntare djurskinn från landet Sennaar har, med Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse, blifvit inlöst för allmänna medel. Akademiens ledamot, Intendenten vid det zoologiska Riksmuseum, Professoren BENGT FRIES, hvilken under ett år oafbrutet uppehållit sig å rikets vestra kustorter för vetenskapliga forskningar och insamlingar, har förlidne sommar hit återkommit med rika frukter af berörde företag.

Den af Akademien för det sista året utnämnda Byzantinska resestipendiaten, d. v. adjunkten vid Technologiska institutet BAGGE, har till Akademien inlemnadt en sakrik berättelse om de upplysningar han samlat under sin utländska resa.

Efter framställd begäran från Linköpings Konsistorium att, till befordrande af undervisningen i naturvetenskaperna vid elementer-läroverken, sådana duplett-exemplar af växter, som för Akademiens samling ej vore behöfliga, kunde läroverket tillgodokomma, har Akademien beslutit att för nämde ändamål tillgängliga växtdupletter skola så fördelas att samlingar blifva till läroverken öfverlemnade.

Akademiens förbindelser med utländska vetenskapliga samfund och lärda hafva blifvit underhållna och utvidgade.

Arrendatorn af den åt Akademien donerade lägenheten Bergiilund och föreståndaren för dervarande trädgårdsskola, Ekonomi-direktören LUNDSTRÖM, har erbjudit sig, att på egen bekostnad uppföra en orangeribyggnad af sten, i stället för den ytterst förfallna som nu der befinnes och sedan flera år varit utdömd, samt att åt Akademien till dess evärdliga egendom öfverlemna samma nya byggnad; hvaremot Akademien, med afseende derjemte på bemälte Direktörs skicklighet för undervisningen vid ifrågavarande anstalt, på ytterligare 20 års tid förlängt hans snart tilländalöpande arrende af Bergiilund.

B r e f

om Vetenskaps-Akademiens stiftelse från Archiatern
v. LINNE till Vetenskaps-Akademiens Sekreterare
P. WARGENTIN.

Min Herre.

Af mig frågas om första upkomsten af Wetenskaps-Academien; denna lämnas såsom han wärkeligen skedde.

Så snart jag hemkom från mine resor 1738, blef jag besynnerligen bekant med sal. Cap. TRIEWALD; som war wärkeligen en artig man, nitälskande om det allmänna, war bekant med de fläste; hade lätt vid att tala och insinuera, och alltid dref fäderneslandets upkomst och att man borde se sig omkring, äfven som engelsmännen, för hwilka han hade stor kärlek.

Under vår bekantskap talades dagel. huru en Wettenskaps-Societet borde inrättas i Stockholm, som skrefvo endast om oeconomiske och practiske saker, och det på modersmålet, ty han war ej sjelf studerad, och altså war ej nöjd med Wettenskaps-Societeten i Upsala, ehuru han war des ledamot, i hvilken han taxerade Påwe bref philologica &c. Han trodde at jag skulle synnerligen där till kunna bidraga med rön uti naturalhistorien, att wij i hvar handling kunne få något där af infört. Han förmente sig alltid med mechaniska saker kunna prästera prästanda; och om wij togo därtill några goda hushållare, så skulle den saken wara giord.

Han berättade att Baron CEDERHJELM och Baron BIELKE för några åhr, om jag mins rätt för 4 à 5 åhr tillbakas hållit på med lika sak, men att de desisterat, som de ej woro i stånd att fullföllia en sådan sak.

Hwar ewige gång wij voro tillsammans, äller råkades i staden, talte wij om detta projectet; tils jag änteligen sade honom att man borde begynna och tala, mindre. Äfter några dagar berättade han mig att han talat med Hr. Bar. v. HÖPKEN, som jag ej kiände, och undrade hwad han kunne præstera; men TRIEW. berättade mig dennas stora ingenium, huru han wore den aldrebäste att upsätta och regulera statuta och formen till societeten, hwilket högst fordrades.

Com. r. ALSTRÖMER bodde mitt i staden i sin Swärfaders hus. War en allmännt accrediterad man och meriterad för så mycket godt han infördt i fäderneslandet. Hade wid denna warande riksdagen stor credit och triumpherade öfver sina owänner; wij kommo öfverens att taga honom i vårt sällskap, såsom den där war nitälskande om alla practiska wettenskaper, god wärd, och hos hwilken wij kunna bequämligast samblas och menlöst om aftnerne förnöja oss under denna inrättning, som ej misshagade mig.

TRIEWALD, jag och B. HÖPKEN kommo öfverens att en afton gå till Com. ALSTRÖM, wij berättade vårt wäsende, som honom hjerteligen behagade och wij fingo där vårt högquarter.

Wij funno först för godt att taga Bar. CEDERHJELM och B. BIELKE i vår societet, äfter de för några åhr haft samma intention. Men B. CEDERHJELM war på landet, och aldrig i vår sambling. B. BIELKE war med oss ett par gånger. Flere gånger samblades wij hos ALSTRÖM, till dess B. HÖPKEN upsatt concept till statuta och wij hört dem föreläsas, och ändrade eller tillade hwad som tycktes.

Här på funno wij för godt att kasta lott om ordningen emällan oss 6; TRIEWALD, jag, HÖPKEN, CEDERHJELM, ALSTRÖM, BIELKE. Lotterne togos numererade utur en hatt, och där äfter blef den ord-

ning som i acterne synes. Samma afton togo wij lott om första præses och lotten föll på mig, som saluterades straxt, och kallades då præsidient. Hr Bar. HÖPKEN hade påtagit sig sjelfwilligt secreteraretjensten.

Wij begynte våra samblingar uti det rum, som TRIEWALD hölt sine föreläsningar på riddarhuset, uti experimental physiquen.

Wij satte oss före heligt att aldrig för wänskap eller något annat intaga någon annor till ledamot än den wij woro öfvertygade kunna bidraga till nyttige rön för acterne. Wij projecterade hvar sine ledamöter. Jag projecterade REUTERHOLM, EHRENSWERD, RIBE, SAHLBERG, ROBERG, CELSIUS O., MORÆUS, BRANT, men TRIEWALD projecterade NORDENBERG, CELSIUS A., SANDBERG, STOBE, SCHELDON, BRANDT, POLHEIM, andra andra.

Ännu var ej förordnat att någon oration skulle hållas wid præsidii afläggande, utan endast ett kort tahl och compliment; men jag som ej kunne tala utan att tala om något, gjorde talet om Insecterne, som behagade, och däråfter blef mode att orera om något bequämligt argument.

Bar. HÖPKEN dref att wij fingo kongl. stadfästelse, utan att wij andre hade där af besvär.

Gr. CRONSTEDT antogo wij för räkenskapernes hushållande med våra acter.

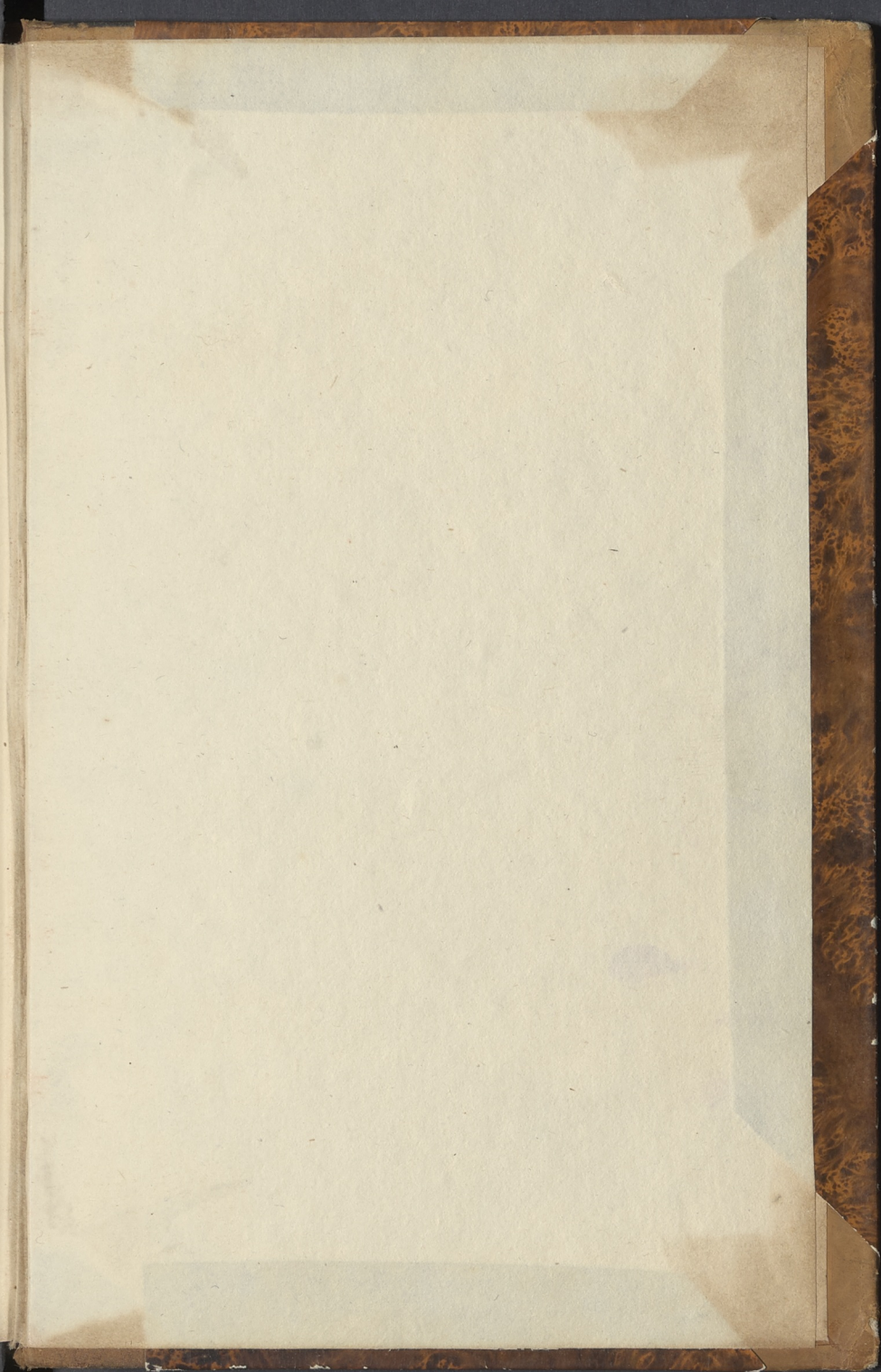
Jag blef President först i Juni månad och altså kom at wara i 4 månader.

Wij gofvo då försäkrings skrifter att som ärlige swänske män göra vår förrätning. Pr. MEIDERCREUTZ blef indrageu; men måste och gå ut för det han ej ville skrifva en sådan försäkring, ty det ordet ärlige swänske män, trodde han betydta hatt partie.

Mer ärhindrar jag mig icke i hastighet.

C. Linnæus.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

001357307

SEVEN PARTS
VOLUME I
1832

1832-50.

Inches

1

2

3

4

5

6

7

8

Centimetres

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

TIFFEN Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

